

روش عملی مشاهده کودکان در سال‌های آغازین زندگی کودک

هدف‌های رفتاری: از یادگیرنده انتظار می‌رود در پایان این بخش بتواند :

۱. با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های کودکان تازه تولد یافته، فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان نورسیده را انجام دهد.
۲. با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های کودکان یک تا دو ماهه، فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان این سن را انجام دهد.
۳. با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های کودکان سه تا پنج ماهه، فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان این سنین را انجام دهد.
۴. با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های کودکان شش تا نه ماهه، فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان این سنین را انجام دهد.
۵. با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های کودکان در سن ده تا چهارده ماهگی، فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان این سنین را انجام دهد.
۶. پس از مطالعه و تمرین در مورد مشاهده کودکان نوپا، فعالیت پیشنهادی مربوط به فعالیت حرکتی آن‌ها را انجام دهد.
۷. فعالیت پیشنهادی مربوط به رفتار تقلیدی کودکان نوپا را انجام دهد.
۸. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد زبان و سخن‌گویی کودکان نوپا را انجام دهد.

دهد.

۹. فعالیت پیشنهادی مربوط به رفتار اجتماعی کودکان نوپا را انجام دهد.
۱۰. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد حرکتی کودکان سه ساله را انجام دهد.
۱۱. فعالیت پیشنهادی مربوط به تخیل و ترس کودکان سه ساله را انجام دهد.
۱۲. فعالیت پیشنهادی مربوط به تقلید و همانندسازی کودکان سه ساله را انجام دهد.

دهد.

۱۳. فعالیت پیشنهادی مربوط به روابط کودکان سه ساله با همسالان را انجام دهد.
۱۴. فعالیت پیشنهادی مربوط به کودکان چهار ساله را انجام دهد.
۱۵. فعالیت پیشنهادی مربوط به حسادت کودکان چهار ساله را با خواهران و برادران انجام دهد.
۱۶. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد مهارت‌های کودکان چهار ساله را انجام دهد.
۱۷. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد زبان و مفهوم سازی کودکان چهار ساله را انجام دهد.
۱۸. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد زبان و استدلال کودکان پنج ساله و دوره آمادگی را انجام دهد.
۱۹. فعالیت پیشنهادی مربوط به رشد مهارت‌های کودکان پنج ساله و دوره آمادگی را انجام دهد.

○ مقدمه

هدف اساسی این بخش، کسب دانش درباره ویژگی‌ها و خصوصیات رشدی کودکان از تولد تا پایان پنج سالگی و ورود به دوره‌های آمادگی و دبستان برای انجام فعالیت‌های پیشنهادی در این زمینه است.

همان‌گونه که در بخش اول کتاب خواندید، مشاهده، ابزاری مناسب و کافی برای کسب آگاهی از زمینه‌های رشدی، یادگیری و رفتار کودکان است. برای مشاهده علمی و گردآوری اطلاعات دقیق درباره آنان به کسب دانش و آگاهی‌های مناسب نیاز بسیار می‌باشد. به همین منظور در این بخش، ابتدا درباره هر یک از گروه‌های سنی کودکان در دوره پیش از دبستان، اطلاعاتی را به شما هنجریان خواهیم داد. سپس بر پایه این دانش، زمینه‌های عملی برای تمرین و کارورزی فراهم می‌آوریم. گفتنی است که طبقه‌بندی گروه‌های سنی به صورت کودکان نورسیده، یک تا پنج ماهه، شش تا نه ماهه، ده تا چهارده ماهه، کودکان نوپا، کودکان سه ساله، چهار ساله و پنج ساله و دوره آمادگی با توجه به حد شایستگی و قابلیت‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها نسبت به یک‌دیگر صورت گرفته است. این نکته نیز مورد توجه است که اطلاعات مربوط به کودکان باید از ساده به دشوار و لی تدریجی صورت گیرد تا زمینه مناسب و عملی‌تری را برای انجام فعالیت‌ها و کارهای عملی پیشنهادی فراهم آورد.

در این بخش روش عملی مشاهدهٔ کودکان در سال‌های آغازین زندگی کودک، همراه با تشریح، مثال و کار عملی مورد نظر قرار گرفته است، در هر قسمت به‌طور جداگانه در تحقق هدف‌های رفتاری و مورد انتظار از هنرجویان، کوشش منظمی به‌عمل آمده است.

برای شناسایی هر یک از گروه‌های سنی کودکان، ابتدا اطلاعات پایه‌ای را در خصوصیات رشدی و روند مشاهدهٔ ویژه آنان کسب خواهید کرد. سپس، ضمن توجه به توصیه‌های قبل از مشاهده، نمونه و یا نمونه‌هایی از مشاهدات ثبت شده و چگونگی تفسیر اطلاعات به‌دست آمده را مطالعه خواهید کرد. پس از آن، طبق برنامهٔ پیشنهادی هنرآموز خود، به انجام فعالیت یا فعالیت‌های پیشنهادی در هر قسمت خواهید پرداخت.

گفتنی است که در مورد بعضی گروه‌های سنی کودکان، با توجه به افزایش سن آنان و در نتیجه پیچیدگی بیش‌تر در مشاهده آنان، ابتدا تشریح ویژگی‌ها و خصوصیات آنان در زمینه‌های شاخصی چون ویژگی‌های رفتاری، حرکتی، مهارت‌ها، رشد زبان و سخن‌گویی، استدلال، تخیل و ترس، تقلید و همانندسازی و نیز ارتباط با سایر افراد و کودکان و سایر موارد، مورد نظر قرار گرفته است. برای مثال در مورد کودکان سه، چهار و پنج ساله، ویژگی‌های رشدی آنان طبقه‌بندی شده است و در هر زمینه با ذکر مثال، به تشریح روند مشاهده و تفسیر اطلاعات به‌دست آمده، پرداخته‌ایم. فعالیت‌های پیشنهادی، در هر قسمت با در نظر گرفتن مطالب و حجم دانش و اطلاعات فراهم آمده، توصیه شده است.

○ مشاهده کودکان نورسیده

کودک نورسیده یا نوزاد^۱ به کودک تازه تولد یافته اطلاق می‌گردد. دوره‌ای که معمولاً از تولد تا پایان هفته چهارم زندگی کودک ادامه دارد (شکل ۱-۲). قبل از مطالعه و مشاهدهٔ کودکان این سنین، مناسب است به پاره‌ای نکات توجه کنیم:

نوزادان، از نظر رنگ پوست، حالات چهره، رشد موها و غیره با یک‌دیگر تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای دارند. این شباهت‌ها و تفاوت‌ها از چشم مشاهده‌گر دقیق دور نمی‌ماند.

کودکان با قابلیت‌های رشد از نظر جسمی، عاطفی و شناختی متولد می‌شوند و در اولین ماه و سال زندگی، میزان رشد جسمی بسیار سریع‌تر از دوران بعدی است. وزن، قد و اندازهٔ دور سر از جمله مقیاس‌های جسمی هستند که از ابتدای تولد مورد توجه قرار می‌گیرند. معمولاً از نظر استاندارد

^۱ - Neonate

دامنهٔ این اندازه‌ها به شرح زیر می‌باشند.

وزن	۴ - ۲/۵ کیلوگرم
قد	۴۵ - ۵۵ سانتی‌متر
دور سر	۳۷ - ۳۴ سانتی‌متر

شکل ۱-۲- کودک نورسیده

○ فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان

هنرجویان این درس می‌توانند از نوزادان مشاهداتی به عمل آورند. این مشاهدهٔ علمی می‌تواند در بخش‌های مراقبت کودک در بیمارستان‌ها ترتیب داده شود. چنان‌چه تعداد هنرجویان زیاد باشد، باید به گروه‌های کوچک‌تری تقسیم گردند و مشاهده خود را در روزهای مختلف انجام دهند. ضمناً با فراهم آوردن زمینهٔ اطلاعاتی مناسب، می‌توانند از طریق نوزادان بستگان و آشنایان در خانه نیز مشاهدات خود را تکمیل نمایند.

○ توصیه‌های قبل از مشاهده

چنان‌چه زمان مشاهده از قبل تعیین شود و هدف‌های آن برای مراکز و مؤسسات مورد نظر توجیه گردد، پرستاران و مسئولین، پذیرش بهتری خواهند داشت و امکان مشاهدهٔ بهتر هنرجویان را فراهم خواهند آورد، بدین صورت که تخت‌ها را به‌سوی پنجره‌های قابل مشاهده، می‌آورند و پوشش کودکان را برای سهولت مشاهده کم‌تر می‌کنند.

بهترین وقت برای مشاهده دقیق کودکان نورسیده، زمانی است که از اتاق مادرانشان خارج می‌شوند و یا هنگامی که شست‌وشو داده و تعویض می‌شوند (در صورتی که از طرح هم‌اتاقی مادر و نوزاد استفاده نشده باشد).

بسیاری از هنرجویان ممکن است از مشاهده روزهای اولیه بعد از تولد این انسان‌های کوچک، متعجب و حیرت‌زده شوند. زیرا بسیاری از آن‌ها در این لحظه، با صورت پف کرده، چهره مات، پوست چروکیده، سرخ و گاهی زرد و رنگ پریده خود، هیچ‌گونه شباهتی به تصاویر رنگین، و کارت پستال‌های چاپ شده و نیز تصاویر موجود در مجله‌ها و کتاب‌ها ندارند. بعضی از آن‌ها با صورت‌های کوچک، چشمان فرورفته باعث تعجب فرد مشاهده‌گر می‌شوند. این منظره حتی می‌تواند برای بعضی از هنرجویان مشاهده‌گر و از قبل آماده نشده، موجب نگرانی شود.

هر هنرجو باید توجه خود را بر یکی از نوزادان در مرکز نگهداری، متمرکز کند و حداقل یک نمونه از فعالیت‌های مورد مشاهده خود، ثبت نماید. ثبت زمان مشاهده هر رفتار دقت مشاهده را افزایش می‌دهد.

این مشاهده‌ها را بعداً می‌توان با یک‌دیگر مقایسه کرد و در کلاس مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در زیر نمونه‌ای از مشاهده ثبت شده از یک دختر سه روزه را توسط یک هنرجو ملاحظه خواهید کرد:

نمونه مشاهده یک دختر سه روزه

نام مشاهده‌شونده: لیلا			سن: سه روزه	مکان: خانه
زمان	رفتار مورد مشاهده	تفسیر مشاهده		
۱۱:۰۶	● طفل به پشت قرار گرفته، به شدت پاهای خود را حرکت می‌دهد. انگشتان پاهایش را جمع و سپس باز می‌کند و به حالت اول برمی‌گرداند. در حالی که چشمانش باز است، سرش را به سرعت از یک طرف به طرف دیگر تاب می‌دهد. دست‌ها از حالت جمع شده به حالت کاملاً باز و راحت قرار داده می‌شوند.	● کودک پر انرژی است.		
۱۱:۰۸	● طفل به شدت تکان خورد، لرزش و تکان دست‌ها و بازوها به مراتب بیش‌تر از پاها به چشم می‌خورد. حالا، دست‌ها از وضعیت جنگ‌زدن درآمده، طفل شروع به گریه می‌کند.	● احتمالاً به علت ناامنی است.		

۱۱: ۰۹	<ul style="list-style-type: none"> ● حالا، گریه‌های معمولی طفل به فریاد و ناله شدید تبدیل شده است. دست‌هایش به بدن نزدیک‌تر می‌شود و پاها را حرکت می‌دهد. صورتش به علت گریه زیاد، کاملاً سرخ شده است و زبان را به سرعت در داخل دهان حرکت می‌دهد. 	● ناراحتی کودک به علت جدایی از مادر است. پرستار توضیح داد که وقتی روانداز بچه‌ها، برداشته می‌شود احساس ناامنی می‌کنند.
۱۱: ۱۱	<ul style="list-style-type: none"> ● چشم‌ها – به حالت چشمک‌زدن – باز و بسته می‌شوند، دست راست بیش‌تر از دست چپ به اطراف حرکت داده می‌شود و بازوی چپ به طرف بدن کشیده می‌شود و به حالت قلاب، نزدیک بدن قرار می‌گیرد. گریه کردن متوقف می‌شود. 	● برتری یک سمت بدن محتمل است ولی هنوز قطعیت ندارد.
۱۱: ۱۲	<ul style="list-style-type: none"> ● دست‌های اراده و تصادفی به اطراف صورت حرکت داده می‌شوند، انگشتان با دهان کودک تماس پیدا می‌کنند ولی پاسخی مشاهده نمی‌شود حالا چشم‌ها به حالت بسته درآمده و طفل فعالیت کم‌تری دارد. 	● حرکات کودک تصادفی است و هنوز آگاهی کاملی نسبت به اعضای بدن خود ندارد آرام‌تر و راضی‌تر به نظر می‌آید.
۱۱: ۱۳	<ul style="list-style-type: none"> ● اکنون، طفل آرام است. سرش را به سمت راست و به حالت استراحت قرار داده است. دست‌ها نزدیک بدن و در اطراف قفسه سینه قرار گرفته است. پاها به طرف داخل و به حالت قلاب، نزدیک کفل قرار گرفته است. 	● در حالت استراحت (شبیه به موقعیت درون رحم).
۱۱: ۱۴	<ul style="list-style-type: none"> ● طفل دیگری در تخت کناری گریه می‌کند. طفل اولی نیز گریه سر می‌دهد. با صورت برافروخته، دست‌ها و بازوها را به سرعت، به اطراف حرکت می‌دهد. پاها و ساق‌ها را به حالت کشیده درمی‌آورد و انگشتان پاها را جمع می‌کند. سر از یک طرف به طرف دیگر حرکت داده می‌شود. 	● گریه یک طفل، دیگران را نیز به گریه می‌اندازد. (پرستار می‌گوید، این وضعیت اغلب اتفاق می‌افتد) طفل در هنگام گریه بسیار پرا انرژی است.
۱۱: ۱۶	<ul style="list-style-type: none"> ● وقتی پرستار به طرف طفل می‌رود، هنوز در حال گریه کردن است. پرستار با زدن آرام دست به پشت بچه سعی دارد، او را ساکت کند. طفل به تدریج آرام‌تر و فعالیت‌های بدنی او کم‌تر می‌شود. پرستار، روانداز کودک را به آرامی دور او می‌پیچد. 	● وارد آمدن ضربه‌های آرام به پشت کودک اثر آرام‌بخش دارد. وقتی پتو و روانداز به دور او پیچیده می‌شود، امنیت و آرامش بیش‌تری دارد.
تاریخ:	نام و نام خانوادگی مشاهده‌گر:	

○ تفسیر مشاهده

در این مشاهده کوتاه ده دقیقه‌ای، مشاهده‌کننده بسیاری از ویژگی‌های کودکان نورسیده را بررسی کرده است. وضعیت پاها و ساق‌ها به دقت توصیف شده است. بسیاری از اطفال مورد مشاهده، پاها را به طرف داخل و انگشتان پاها را جمع می‌کنند. در بعضی موارد نیز، اطفال، پاهای خود را موازی یک‌دیگر قرار داده، ساق‌ها کم‌تر انحنای پیدا می‌کنند. به نظر می‌رسد، دست‌ها به طور مکرر جمع و باز و بسته می‌شوند. بعضی اطفال نیز انگشت شست خود را درون انگشتان دیگر و به حالت میچ، بسته نگه می‌دارند. حرکت ناگهانی که در ساعت ۸:۰۱ دقیقه توجه مشاهده‌کننده را به خود جلب کرد، یک انعکاس تقریباً عادی است. در مشاهده دیگری، کودک «بازوها را به طرفین کشید و انگشتان دست راست خود را به صورتش نزدیک کرد» و مشاهده‌کننده چنین تفسیر نمود که: «کودک طوری پرید که گویی چیزی او را ترسانیده است».

این حرکت در واقع نوعی بازتاب حرکتی است که می‌تواند با هر محرک ناگهانی و اتفاقی مانند صدای بلند در محیط اطراف طفل، ایجاد شود. واکنش طفل در این سنین به محرکات محیطی، معمولاً آن است که ابتدا دست‌ها و پاها را به اطراف کشیده و باز می‌کند، سپس بلافاصله خود را جمع می‌کند. اغلب در همین لحظه گریه را نیز سر می‌دهد. این حرکات در مدت کوتاه و چند ثانیه پایان می‌یابد. این حرکت ناگهانی همان چیزی است که روان‌شناسان آن را «انعکاس مورو»^۱ نامیده‌اند. پاسخ کلی بدن طفل در هنگام گریه، به وسیله بسیاری از افراد مورد مشاهده قرار می‌گیرد. خمیدگی و کشش دست‌ها و پاها گاه از جانب مشاهده‌کنندگان چنین توصیف می‌شود: «درست مثل این است که هوا را چنگ می‌زند». حرکات ماهیچه‌های صورت و زبان در دهان نیز در ساعت ۹:۰۱ دقیقه مشاهده شد. یک مشاهده‌کننده چنین توصیف کرده است: «گویی نمی‌تواند بدون انقباض و جمع کردن ماهیچه‌های بدنش گریه کند و یا فریاد بزند».

بسیاری از اطفال مورد مشاهده، سعی می‌کنند دست‌ها را به دهان ببرند. اگرچه این عمل در بسیاری از اطفال طبیعی است و معمولاً اطفال دست‌های خود را در هر سمت و به طرف هر چیزی که صورت یا چانه آن‌ها را لمس کند، حرکت می‌دهند، ولی روان‌شناسان کودک گزارش داده‌اند که: «تحریک و لمس لب‌ها یا گونه‌های طفل سبب می‌شود که طفل سرش را به طرف منبع تحریک بچرخاند. اگر بخواهیم صورت او را به مسیر معینی مانند زمان شیر دادن بچرخانیم، فشار دادن گونه‌های طفل به آن جهت هرگز عمل خوبی نخواهد بود، زیرا سرش را به طرف مسیری می‌چرخاند که

تحریک از آن سمت واقع شده است. پس باید گونه طفل را به سمتی که می‌خواهیم، تحریک کنیم. اگر کشیدن سر طفل باعث ناراحتی و واکنش عصبی او می‌شود، به‌خاطر این است که احتمالاً تحریک‌ها دو طرفه بوده و هم‌زمان در دو سمت، صورت گرفته است و طفل نمی‌داند در آن لحظه به کدام طرف پاسخ دهد»^۱.

بسیاری از مشاهده‌کنندگان توجه دارند که اطفال، زمانی که در آغوش پرستار جای دارند و یا هنگامی که به آرامی به پشت آن‌ها زده می‌شود، دیگر گریه نمی‌کنند.

روان‌شناسان نیز در این باره معتقدند که اطفال نورسیده نسبت به تماس با افراد پاسخ می‌دهند. آن‌ها نه تنها گریه خود را متوقف می‌کنند، بلکه به‌سازگاری و تطبیق دو جانبه می‌پردازند. یعنی با فرد بزرگسال نوعی رفتار رضایت‌بخش برقرار می‌کنند. برای مثال وقتی طفل در آغوش فردی قرار می‌گیرد، گونه‌هایش را به شانه‌های او می‌چسباند و فشار می‌دهد. یک مشاهده‌کننده، رفتار طفل را در این حالت چنین توصیف کرد: «زمانی که طفل در بغل پرستار قرار گرفت، گریه‌اش متوقف شد او یقه لباس پرستار را چنان چسبیده بود که وقتی پرستار سعی داشت او را در تختش قرار دهد، مقاومت می‌کرد». این رفتار، بسیار مشابه به رفتار «غریزی»^۲ در پستانداران تازه متولد شده است. طفل، بدن فرد بزرگسال را جست‌وجو می‌کند، به هر چیزی که در این مسیر برخورد می‌کند، محکم می‌چسبد، و خودش را به‌جلو می‌راند. در این حالت اگر با تنه، دست‌ها و پاها متوقف نشود، با دهان خود و در جست‌وجوی پستان، محیط را کاوش می‌کند. واکنش بزرگسالان به این رفتار جست‌وجوگرانه، اولین فرصت برای برقراری رابطه با اوست. هنوز روشن نیست که آیا طفل در این سن، قادر به نشان دادن عواطف و احساسات خود است یا خیر. ولی هر قدر افراد بزرگسال نسبت به این حرکات و رفتار و تلاش‌های طفل واکنش بیش‌تری نشان دهند، فرصت‌های بیش‌تری برای برقراری رابطه اجتماعی و رشد احساسات انسانی در طفل خواهند داشت.

پس، به‌طور کلی می‌توان گفت که مشاهده اطفال نورسیده، مشاهده‌ای بسیار دقیق و تشریحی است. در زمان بسیار کوتاهی می‌توان بسیاری از خصوصیات را که محققان بدان‌ها دست یافته‌اند، در عمل مشاهده کرد. البته در بعضی موارد نیز، فرد مشاهده‌گر، دارا بودن هدف و اراده را به‌کودک نسبت می‌دهد مانند «به‌نظر می‌رسد که طفل از جدا شدن مادر ناراحت است» که از نظر علمی در این سن نمی‌توان به این نظریه ارجحی نهاد و صرفاً تفسیر شخصی اعمال مورد مشاهده است.

۱- Joseph stone and joseph church, p. 16

۲- Rooting Behavior

به هر حال، از آنجا که ما نمی‌توانیم لحظه‌های زندگی خود را در هنگام تولد به یاد آوریم و نیز هیچ طفلی نمی‌تواند تجربه‌های خود را در لحظات اولیه عمر، بیان کند، باید، به شواهد جمع‌آوری شده محققان تکیه و اعتماد کنیم. روش بهتر اینکه، بعضی پاسخ‌ها را با قرار دادن اطلاعات گوناگون در کنار هم، حدس بزنیم، اما در هر حال باید مشاهدات دقیقی را به ثبت برسانیم. زیرا آن‌چه مهم است، مرحله اساسی و حساس یادگیری از این سنین آغاز می‌شود.

○ مشاهدهٔ کودکان یک تا دو ماهه

اگر بخواهیم تجربه یا ادراک اطفال کم سن و سال را از رفتارشان دریابیم، باید دنیا را به صورت زمینی پهناور و ناپیوسته تصور کنیم که در آن اشیاء، اشکال و رنگ‌ها به وضوح مشخص نشده‌اند و چارچوب ثابت و پایداری ندارند. طفل در این دوران می‌بیند؛ می‌شنود، می‌بوید ولی ادراکات بصری، سمعی و بویایی وی ارتباط چندانی به یک‌دیگر ندارند. گرسنگی و خیس شدن را تجربه می‌کند، ولی هیچ‌گونه اطلاعی از خود به عنوان یک فرد ندارد، به عبارت بهتر، قادر به جداسازی خود از دنیای خارج نیست. بنابراین، تجربه‌های وی محدود به جسم اوست. دانسته‌هایش وابسته به احساس‌هایش می‌باشد. پیازه، آن را «خود محوری یا خود مرکزی»^۱ می‌نامد. وی می‌گوید کودک در این دوره به دنیا از دریچهٔ چشم خود می‌نگرد، این تجربه‌ها پایدار مانده و اساس احساس واقعیت‌ها را در دو سال اولیه زندگی کودک تشکیل می‌دهند. طفل، در این زمان به تحقیق و کاوش می‌پردازد، عناصر تجربه‌های خود را به هم ربط می‌دهد تا بتواند تصویری از خود و دنیای خارج از وجود خود پدید آورد. برای مثال، یاد می‌گیرد که کدام تجربه‌های کلامی باید با کدام محرک‌های بصری همراه شوند. او در ماه اول می‌تواند بدون انجام حرکات اضافی و تصادفی (همانند کودکان نرسیده) دهان خود را در مسیر سینهٔ مادر خود نگه‌دارد و با دیدن مادر می‌تواند دهان خود را در مسیر پستان او بدون حرکات اضافی قبلی نگه‌دارد.

فعالت پیشنهادی برای هنرجویان

○ مشاهدهٔ ثبت شده زیر را بخوانید و رفتار کودک را با توجه به مشاهدات قبلی خود در مورد کودکان نرسیده، مقایسه و یادداشت کنید.

نمونه مشاهده کودک یک ماهه

نام مشاهده شونده: نیلوفر	سن: یک ماهه	مکان: خانه
زمان	رفتار مورد مشاهده	تفسیر مشاهده
۶: ۳۰	● طفل از خواب بیدار می شود، با کشش عضلانی عضلات خود را حرکت می دهد، دست ها را به طرفین باز می کند، با دهان صداهایی تولید می کند، چشم ها کاملاً باز هستند و لب ها حرکت می کنند.	
۶: ۳۲	● مادر طفل را بلند می کند؛ به چهره مادر نگاه می کند، سپس به اطراف نظر می افکند، انگشتان را به دهان می برد.	● به نظر می رسد از بودن در بغل مادر لذت می برد و گرسنه است. سینه مادر را جست و جو می کند.
۶: ۳۵	● مادر طفل را در جای مخصوص اش قرار می دهد، پاها به طرف بالا جمع شده اند.	● پاها همانند کودکان نورسیده به طرف یکدیگر و درون هم پیچ خورده اند.
۶: ۳۷	● مادر به او شیر می دهد.	
۶: ۴۰	● طفل به دنبال سینه مادر خود می گردد. آن را به دهان می برد. دست هایش را به اطراف حرکت می دهد، سینه مادر را لمس می کند و برای گرفتن و نگهداشتن آن تلاش می کند.	● روشن است که سینه مادر را جست و جو می کند و می خواهد بداند چگونه باید آن را در دست بگیرد.
تاریخ:	نام و نام خانوادگی مشاهده گر:	

○ تفسیر مشاهده

اگر چه مشاهده گر مورد فوق، ناخودآگاه فعالیت های هدف داری را به این کودک یک ماهه نسبت داده است، با وجود این، رفتار کودک نشان دهنده آن است که او می تواند به جست و جوی سینه مادر پردازد، با چشماش آن را دنبال کند و آن را مستقیماً به طرف دهان هدایت کند و حتی تلاش کند تا با دست بگیرد. هماهنگی حواس بینایی، دهانی و ماهیچه ای عضلانی، لازمه این عمل است. از آن جا که سینه مادر منبع اصلی رضایت و ارضای کودک است، به عنوان یک محرک طبیعی پیرامون کودک، سبب اصلی یادگیری است. گفتنی است که شیر مادر بهترین غذا و تغذیه با شیر مادر، بهترین منبع رضایت کودک است.

بچه‌ها در این سن هم‌چنین در تماس یک شیء با لب‌هایشان، آن را دنبال می‌کنند. ماهیچه‌های حوزه دهانی فعال‌ترین و مستعدترین ماهیچه‌ها هستند. ماهیچه‌های کنترل‌کننده حرکات چشم نیز در این زمان بسیار به کار گرفته می‌شوند. همان‌گونه که در نمونه فوق مشاهده شد، کودک قادر بود تا به‌طور ثابت به‌صورت مادر نگاه کند و به‌اطراف نیز نظر بیندازد.

گزل، بیان می‌کند که میدان بینایی یک کودک چهار هفته‌ای، مثل یک قوس کوچک نود درجه‌ای است. این عمل با انعکاس ماهیچه‌ای گردن انجام می‌شود. با ترکیبی از چرخش سر، کشش بازوها به پهلوها کامل می‌شود. وضعیت طفل در ساعات بیداری او در ۱۲ هفته اول نیز بدین صورت است. بعدها، وی قادر به تعقیب شیء در مسیر وسیع‌تری خواهد شد.

طفل مورد مشاهده صداهایی را نیز با دهانش تولید می‌کرد که شبیه گریه نبود. این صداهای حلقی، به همراه حرکات لب، در حقیقت مرحله آوایی است که مقدمه «غان و غون»^۱ است. در حدود دو ماهگی است که وقتی بزرگ‌ترها به طرفش خم می‌شوند و با او صحبت می‌کنند، حرکات لب‌هایش در پاسخ، به گونه‌ای است که گویی در جواب دادن به آن‌ها کوشش می‌کند.

درست در همین زمان یعنی حدود دو ماهگی است که اولین لبخند خود را به عنوان پاسخ به هنگام دیدن بزرگ‌ترها، نشان می‌دهد. اولین لبخند به‌ویژه از این جهت مهم است که بنای حافظه اولیه را نشان می‌دهد. کم‌کم رضایت از شیرخوردن با دیدن صورت مادر و فرد بزرگ‌تر ارتباط پیدا می‌کند و لذت و خشنودی کودک با لبخند نشان داده می‌شود. بنابراین لبخندی که در ابتدا به‌صورت واکنشی غیرارادی و خودبه‌خودی صورت می‌گرفت، حالا با دیدن چهره انسان به‌طور ارادی ظاهر می‌شود.

○ ویژگی‌های کلی کودکان سه تا پنج ماهه

کودک سه ماهه به‌طور قابل ملاحظه‌ای در قلمرو اجتماعی رشد می‌کند. علاوه بر لبخند زدن از برقراری ارتباط با بزرگ‌ترها لذت می‌برد. از گریه و سرفه نیز به عنوان وسیله‌ای برای اظهار و نشان دادن ناراحتی خود از قطع واکنش‌های دیگران استفاده می‌کند. در همین حدود است که اطفال به‌هنگام خوابیدن و به رختخواب رفتن، جیغ و داد راه می‌اندازند. این واکنش در حقیقت اعتراضی نسبت به پایان یافتن فعالیت و با دیگران بودن است، چون درست بعد از ترک اطرافیان گریه را سر می‌دهد. البته، در ابتدا چند لحظه ساکت و بدون حرکت می‌ایستد، درست مثل این که منتظر واکنش و اتفاق‌های بیرون است و سپس در صورتی که حرکت و یا صدای آمدن پایی را به طرف خود نشنود،

گریه را ادامه می‌دهد. پس این نوع گریه‌های کودکان در این سن، با گریه درد یا ناراحتی و نارضایتی فرق دارد، بلکه بیش‌تر کوشش و تلاشی در جهت اجتماعی شدن است.

گفتنی است که اعمال کودکان با یک‌دیگر متفاوت است. بعضی در اولین ماه‌های زندگی، کاملاً آرام و ساکت هستند و با رضایت خاطر می‌خوابند و لحظات بیداری را نیز با کمال آرامش در جای خود دراز می‌کشند. بعضی دیگر بسیار فعالند، به‌طور مکرر از خواب بیدار می‌شوند و به‌اطراف چنگ می‌زنند و پاها و دست‌های خود را در فواصل اوقات خواب، زیاد حرکت می‌دهند. تفاوت‌های فردی کودکان از دیدگاه تحقیقات قابل ملاحظه است.

در سه یا چهار ماهگی کشف می‌کند، دستی که گاهی از جلوی چشمانش عبور می‌کند، همانی است که به دهانش می‌برد. در حالی که در ماه‌های ابتدایی‌تر، از دیدن دست‌های خود چنان تعجب می‌کند و بدان‌ها مشغول می‌شود که بارها او را می‌توان در حال تماشا و خیره شدن به دست‌های خود مورد مشاهده قرار دهیم. در این هنگام می‌فهمد که احساس به‌خصوصی در دستانش وجود دارد که با احساس گرفتن انگشتان مادرش متفاوت است.

در این سنین، کودکان می‌توانند انگشتان خود را برای گرفتن شیء باز نمایند و حتی دست‌ها را

برای گرفتن اشیاء در فاصله و در میدان دید خود دراز کنند. اما هنوز معمولاً انگشت شست در مقابل انگشتان دیگر به‌کار گرفته نمی‌شود. بنابراین کوشش آن‌ها در چنگ زدن و گرفتن، در همه حال موفقیت‌آمیز نیست. هر چه کودک به پنج ماهگی نزدیک‌تر می‌شود، دست‌ها مهم‌ترین وسیله برای کاوش و تجربه محسوب می‌شوند. در این هنگام، کودک با انگشتان بازی می‌کند گویی آن‌ها را مورد مطالعه قرار می‌دهد، با چشم به جست‌وجوی آن‌ها می‌پردازد و برای تحقیق بیش‌تر به دهان می‌برد. در اواخر پنج ماهگی است که نه تنها می‌تواند اشیاء را چنگ بزند، بلکه می‌تواند با انگشتان خود به دستکاری بپردازد (شکل ۲-۲).

شکل ۲-۲- تصویر کودک پنج ماهه در حال گرفتن شیء

○ در زیر مشاهده‌ای از وضعیت یک پسر چهار ماه و نیمه ثبت گردیده است که توانایی کودک را در این مورد نشان می‌دهد:

نمونه مشاهده کودک چهار ماه و نیمه

نام مشاهده‌شونده: لاله	سن: چهار ماه و نیم	مکان: خانه
زمان	رفتار مورد مشاهده	تفسیر مشاهده
۵:۰۰	● طفل دست‌هایش را در حلقه‌های اسباب‌بازی گرفته و به‌طور ثابتی به دست راست خود خیره شده است. در همین حال نیز حلقه‌های مختلف و وسایل آویزان شده از تختش را دستکاری می‌کند.	● به‌نظر می‌رسد که از لمس کردن، چنگ زدن به حلقه‌ها و چرخانیدن آن‌ها لذت می‌برد.
۵:۰۱	● هر دو دست را مشت کرده و به یک‌دیگر فشار می‌دهد. نفسی بلند می‌کشد، حرکات بدنی سریعی دارد.	● از مهارت‌های دستکاری خود هیجان‌زده و خوشحال است.
۵:۰۲	● دوباره حلقه‌ها و اسباب‌بازی‌های آویزان از تخت خود را دستکاری می‌کند. دست راستش را نگاه می‌کند، حرکات پاها بیش‌تر می‌شود و سپس آن‌ها را به یک‌دیگر نزدیک می‌کند. انگشتان پاهایش یک‌دیگر را لمس می‌کنند.	● به‌نظر می‌رسد که نگاه کردن به دست راستش را ترجیح می‌دهد. اگرچه هر دو دستش حلقه‌ها را گرفته و تقریباً فعالیت یکسانی دارند.
تاریخ:	نام و نام خانوادگی مشاهده‌گر:	

شایان ذکر است که هر چه کودک بزرگ‌تر می‌شود، کوشش‌های بیش‌تری در شناسایی و کنترل محیط پیرامون دارد و این کوشش‌ها نسبت به ماه‌های قبل، از هماهنگی و نظم بیش‌تری برخوردار هستند.

○ فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان

۱. با توجه به‌علاقه و دسترسی به‌کودکان سنین مختلف، حداقل از یک کودک در گروه سنی یک تا پنج ماهه مشاهدات ۱۰ دقیقه‌ای انجام دهید و با توجه به‌نمونه‌های ثبت شده در متن کتاب، مشاهدات خود را ثبت کرده، تفسیر نمایید. سپس جداول

مشاهداتی خود را در کلاس مطرح کنید و با سایر هنرجویان مقایسه کرده، به بحث و بررسی بپردازید.

چنانچه، خواهر و یا برادری در این سنین نداشته باشید، می‌توانید مشاهدات گروهی کوچک را در شیرخوارگاه‌ها و یا مهدهای کودک انجام دهید.

۲. در صورت امکان از یک نوزاد به هنگام تغذیه با شیر مادر مشاهده به عمل آورید و گزارش ثبت شده خود را با نمونه مشاهده ص ۲۶ مقایسه نمایند.

○ مشاهدهٔ کودکان شش تا نه ماهه

هر اندازه طفل، کنترل ماهیچه‌ای بیش‌تری در دست و پاهایش پیدا می‌کند، حرکاتش معنای بیش‌تری می‌یابد. در شش ماهگی می‌تواند دستش را دراز کند و شیئی را که در میدان بینایی او قرار می‌گیرد، چنگ بزند. به عبارت دیگر، فعالیت‌های اتفاقی و تصادفی کودک به صورت فعالیت ارادی و دلخواه درمی‌آید. او در این سن می‌تواند اشیای محیطش را بررسی کرده، به دهان نزدیک کند؛ کیفیت و محتوای آن‌ها را احساس کند؛ آن‌ها را به زمین بکوبد؛ از یک دست به دست دیگر بدهد و دستکاری کند.

بسیاری از کودکان در این سن می‌توانند تک انگشتان خود را حرکت دهند و برای عمل گرفتن و چنگ زدن از انگشت شست خود در مقابل سایر انگشتان^۱ استفاده کنند.

این نوع کاوش و تلاش که به اصطلاح دستکاری ادراکی^۲ خوانده می‌شود، یکی از ویژگی‌های مهم و اساسی کودکان این سن است و نشانه‌ای از روند هوشی و ذهنی آن‌ها است (شکل ۳-۲).

شکل ۳-۲- نمونه دستکاری ادراکی در یک کودک ۹ ماهه

۱- Opposing position of thumb

۲- Perceptual - manipulatory Exploration

در این زمان کودک قادر به کنترل اعمال و اکتشافات خود می‌باشد که در نهایت به‌شناسایی بیش‌تر محیط پیرامون می‌انجامد. در همین زمان است که کودک به‌کشف پاهایش به‌عنوان عامل حرکتی و وابسته به‌خود نایل می‌آید. در ابتدا به‌گونه‌ای به‌آن‌ها خیره می‌شود که گویی به‌طور واقعی

شکل ۴-۲- نشستن و برقراری تعادل

جزیی از بدن او نیستند. با دست‌هایش آن‌ها را لمس می‌کند و برای مکیدن و جویدن، آن‌ها را به‌طرف دهانش می‌برد. گاه عمل جویدن و مکیدن پاهایش، باعث درد و ناراحتی او شده، او را متعجب و حیرت‌زده می‌کند. در واقع همین مسأله نمایانگر عدم آگاهی کودک از جسم خود از زمان تولد تاکنون است. آگاهی از جسم و اعضای بدن از طریق تجربه صورت می‌گیرد و می‌فهمد که اعضای بدنش پاره‌ای از کل وجود او هستند. در این زمان است که از دست‌ها و پاها به‌عنوان ابزار گیرنده نیز استفاده می‌کند و سعی می‌کند اشیاء را با استفاده از آن‌ها بگیرد. نشستن و برقراری تعادل، افق‌های تازه‌ای را برایش کشف می‌کند (شکل ۴-۲).

در نیمهٔ دوم سال اول زندگی، کودکان از نظر اجتماعی و ایجاد رابطه با دیگران به‌سرعت پیشرفت می‌کنند. وجود مادر در این دوران حساس بسیار اهمیت دارد. تقریباً در حدود آغاز نیمهٔ دوم اولین سال زندگی کودک است که او به‌مادر به‌عنوان شخصی ویژه توجه می‌کند. لذت از خوردن در این زمان تنها برآوردن یک نیاز بیولوژیکی نیست بلکه برقراری یک پیوند با مادر است تا زمانی که مادر در نزدیکی او است، و حضورش به او ایمنی و امنیت می‌دهد، به‌ماجراجویی پیرامون می‌پردازد و با لذت بیش‌تری با دیگران ارتباط برقرار می‌کند. ارتباط و پیوند با مادر و تشخیص صورت و تماس با او که در حقیقت مسئول و عامل بسیاری از خشنودی‌ها و خوشی‌های کودک است، عاملی اساسی

در روند اجتماعی شدن کودکان این سنین می‌باشد.

در این سن کودک به مفهوم دایمی بودن اشیاء^۱ پی می‌برد. گفتنی است که تا قبل از این سنین، تنها اشیایی که در میدان دید کودک قرار می‌گرفتند، در ذهن او جای داشت و ضرب‌المثل «از دل پرود، هر آن که از دیده برفت» در مورد کودک صادق بود. اما در این سن اشیاء حتی در صورت خارج شدن از میدان دید کودک، هنوز هم وجود دارند. به عبارت دیگر در شش یا هفت ماهگی چیزی را که در حوزه بینایی او قرار می‌گیرد، چنگ می‌زند و سعی می‌کند بگیرد، ولی وقتی شیء را از جلو دیدش برداشته و در جایی پنهان کنیم، دیگر برای پیدا کردنش به سعی و تلاش خود ادامه نمی‌دهد. در

نمونه مشاهده کودک شش ماهه با مادر در پارک

نام مشاهده‌شونده: سام		سن: شش ماهه	مکان: پارک
زمان	رفتار مورد مشاهده	تفسیر مشاهده	
۱۱: ۰۰	● مادر و کودک در پارک هستند، طفل در کالسکه‌اش دراز کشیده است.		
۱۱: ۰۱	● کودک پاهای خود را از سوراخ‌های جای پای کالسکه‌اش با حرکت دادن زانوها بیرون می‌آورد. پاهایش را روی میله کالسکه قرار می‌دهد. انگشتان پاها به‌طرف داخل متمایل شده‌اند، درست مثل این‌که دور میله کالسکه پیچیده شده باشند.	● به‌نظر می‌رسد، کودک می‌تواند انگشتان پاهایش را کنترل کند و قادر است پاها را به هر طرف حرکت دهد.	
۱۱: ۰۸	● کودک پای راستش را با دست راست بلند کرده، به دهان می‌برد.	● احساس خوبی دارد و از مکیدن انگشتانش لذت می‌برد.	
۱۱: ۰۹	● مادر پای او را می‌گیرد و به آرامی به بینی او نزدیک می‌کند. کودک از این بازی می‌خندد و صداهای حلقی از خود در می‌آورد. مادر او را به‌حال خود می‌گذارد و کودک لبخند می‌زند.	● بعد از رها شدن پاهایش، باز اصرار دارد آن‌ها را بگیرد و به‌دهان ببرد. از بازی با مادر بسیار خوشحال است.	
تاریخ:	نام و نام خانوادگی مشاهده‌گر:		

حدود سن نه ماهگی کودک سعی می کند شیئی را که از جلوی دیدش پنهان می شود، پیدا کند و به دنبالش می گردد.

○ تفسیر مشاهده

نمونه صفحه قبل، فعالیت های کودک شش ماهه ای را آشکار می سازد. او پاهایش را کشف می کند با آن ها بازی می کند، آن ها را می مکد. از بدن خود در وضعیت مختلف استفاده می کند. مهم تر این که از بازی کردن با مادر و واکنش های او غرق شادی می شود و سعی دارد به نوعی بازی با او را ادامه دهد و تأثیر اعمال خود را از جانب او درک کند.

○ فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان

سعی کنید کودک شش تا نه ماهه ای را مورد مشاهده قرار دهید. بازی پنهان کردن شیئی را در جلوی دید او انجام دهید. بدین صورت که ابتدا شیئی مانند توپ، مهره بزرگ، جفجفه، حلقه اسباب بازی و غیره را به کودک نشان دهید و به او اجازه دهید تا با آن بازی کند. سپس همان شیئی را زیر یک بالش، پتو، گوشه قالی و یا پشت مانعی که تواند آن را ببیند پنهان کنید. در این حال او را مشاهده کنید و ببینید آیا می تواند شیئی را پیدا کند؟ حال شیئی را در جای دیگر، غیر از جای اولی ولی باز هم در جلوی چشم کودک پنهان کنید. این بار نیز کلیه کوشش های کودک را برای پیدا کردن شیئی، مورد مشاهده دقیق قرار داده، به ثبت برسانید.

مشاهدات زمان بندی شده خود را ثبت کرده، در کلاس ارائه دهید. در حضور هنرآموز به مقایسه مشاهدات، تفسیر و توضیحات آن ها با سایر هنرجویان پردازید.

○ مشاهده کودکان ده تا چهارده ماهه

در این سن، کودکان، پر تحرک و پرنرزی می شوند. علاوه بر نشستن و غلتیدن، می توانند با سرعت و با توجه به الگوی حرکتی ویژه خود در محیط پیرامون، حرکت کنند. در ماه های هفتم و هشتم با تکیه بر آرنج ها، خزیدن را شروع می کنند و خود را به اطراف می کشانند و پاهای خود را

به جلو هل می دهند. گاه کودک حرکت سینه خیز دارد، یعنی ابتدا دست هایش را به جلو می کشاند و بعد بدنش را حرکت داده، به دست ها نزدیک می کند. ممکن است از وضعیت نشستن شروع کند و خودش را به جلو براند. البته در این وضعیت، ابتدا پاها را به جلو می راند. محدود کودکانی نیز وجود دارند که نه سینه خیز می روند و نه چهار دست و پا به جلو می روند، بلکه تأخیر دارند و تا زمان یادگیری راه رفتن چندان کوششی ندارند. به هر حال هر آن چه الگوی حرکتی و راه رفتن کودک باشد، یک کودک ده ماهه غالباً می تواند به اراده و خواست خود از محلی به محل دیگر برود. در این زمان، احتمالاً سینه خیز می رود و به شکل های گوناگون روی چهار عضو خود (دو دست و دو پا) و در حالی که شکمش از زمین فاصله دارد، حرکت می کند.

در این سن، می تواند به دلخواه به طرف مقصد حرکت کند. کودک یک ساله به طور قابل ملاحظه ای از نظر مهارت های دستکاری کردن، پیشرفت کرده است. بسیاری از کودکان یک ساله هنوز هم گاهی برای حرکت از یک محل به محل دیگر از خزیدن استفاده می کنند. ولی معمولاً می توانند خود را به حالت ایستاده نگه داشته، و با گرفتن تکیه گاه، حرکت کنند. برای مثال، دست خود را به زرده های تخت و یا به صندلی و میز گرفته، می ایستند. به نظر می رسد اصرار غیر قابل کنترلی برای بلند شدن و ایستادن بر روی پاها دارند. کودکان در این سن، برای بلند شدن تمرین و تلاش زیادی می کنند. با این که تعادل ناپایدار و حالت متزلزل آن ها باعث می شود که بیش از چند ثانیه نتوانند روی دو پا بایستند و در نهایت به زمین می افتند، اما باز هم بسیاری از آن ها در پایان سال اول می توانند با موفقیت و استواری بیش تر بایستند. کودکان این سن، اصرار زیاد دارند که به رختخواب نروند و بعضی اوقات، ساعت ها بعد از وقت خوابشان بیدار مانده، به حرکت و بازی ادامه می دهند. نکته دیگر این که اگر چه متخصصان کودک بر این عقیده اند که کودکان خردسال میزان توجه و دقت کوتاهی دارند، اما زمانی که خود کودک به میل و اراده خود فعالیت را اختیار کند و بزرگ ترها در انتخاب فعالیت چندان دخالتی نداشته باشند، زمان توجه او طولانی تر است. در این گونه مواقع، نوعی انگیزه درونی برای تمرین و تلاش پیدا می کند. این رفتار تکراری و مداوم در کودکان یک ساله بسیار هویداست. کودک یک ساله در حالی که روی صندلی نشسته، ممکن است به طور مکرر شیئی را از بالا به زمین بیندازد و گریه سر دهد تا بدین وسیله از بزرگ ترها بخواهد که شیئی را به او باز پس دهند. وقتی شیئی به او داده می شود، دوباره آن را به زمین پرت می کند. بازی هایی مانند «دالّی» (شکل ۵-۲ الف و ب) و «قایم باشک» و «لی لی حوضک» را باید بارها و بارها با او انجام داد. کلمات تازه و صدا های جدید نیز باید با او تکرار شوند.

شکل ۵-۲- الف - بازی دالی یک کودک یازده ماهه

شکل ۵-۲- ب - بازی دالی یک کودک یازده ماهه

در یک سالگی است که استفاده از کلام و زبان به عنوان عنصر اساسی و مهم در زندگی کودک آغاز می شود. در این سن درک و فهم او از مطالب و محیط اطراف، بیش تر از چیزی است که می تواند به زبان بیاورد. در نتیجه سخن گویی است که خود را با اجتماع انسان های بزرگ تر پیوند می دهد، نسبت به نام خود واکنش نشان می دهد و حتی یاد می گیرد خود را با نام ساده تر «نی نی» صدا

کند. چهره افراد بزرگ تر را با دست هایش لمس می کند. سپس صورت خود را نیز لمس و مقایسه می کند تا همانندی اعضا را دریابد. اگر کودک را در این سن، در برابر آینه ای قرار دهیم، می تواند خودش را تشخیص دهد. در پایان می توان نتیجه گرفت که در سال اول زندگی، کودک از صورت یک ارگانیزم زنده که فقط قادر به درک احساس بود به انسانی که قادر به شناخت دنیای پیرامونش می باشد، تبدیل می شود. با درک موجودیت خود حتی سعی دارد بر محیط پیرامونش تأثیر بگذارد.

نمونه مشاهده کودک یازده ماهه در حال بازی با اسباب بازی

نام مشاهده شونده : بنفشه سن : یازده ماهه مکان : خانه (در حال بازی با اسباب بازی)		
زمان	رفتار مورد مشاهده	تفسیر مشاهده
۱۲: ۳۳	● کودک به دنبال تویی که زیر میز افتاده می خزد. به طرف آن دست دراز می کند و با هل دادن آن را می غلتاند.	● کودک به سرعت حرکت می کند، گویی می داند کجا باید برود.
۱۲: ۳۵	● با حالت چهار دست و پا، دور پایه میز حرکت می کند و بعد زیر میز می رود. توپ را می گیرد، به طرف مادرش نگاه می کند و لبخند می زند. توپ را رها می کند و دوباره به طرف مادر می رود.	● می تواند از برخورد با پایه های میز اجتناب ورزد. بعد از رسیدن به توپ، مثل این که علاقه خود را نسبت به آن از دست می دهد.
۱۲: ۳۶	● خود را به کنار میز می رساند، به لبه آن تکیه می دهد و از آن به عنوان تکیه ای برای بلند شدن استفاده می کند. تعادل خود را از دست می دهد، می افتد و دوباره بلند می شود.	● با تکیه به دیوار و تکیه گاه می تواند، بایستد.
۱۲: ۳۷	● مادرش می گوید پایت را تکان بده، کودک لبخندی می زند و پای خود را، حرکت می دهد. با تکیه بر میز به حالت ایستاده قرار می گیرد. خیلی می خندد.	● کودک تقاضای مادرش را می فهمد و از آن پیروی می کند. از بازی با مادر لذت می برد.
۱۲: ۳۸	● دوباره با حالت چهار دست و پا، توپ را جست و جو می کند. با دهان شکلک درمی آورد و توپ را پرت می کند.	● از اعمال بزرگ ترها تقلید می کند. سعی دارد حرف بزند.
۱۲: ۴۰	● عروسکش را به اطراف می اندازد، به طرف درب شیشه ای می رود، سرش را چندین مرتبه به شیشه می زند و گریه سر می دهد. مادر او را از زمین بلند می کند.	● تصویری از شیشه به عنوان مانعی که نمی تواند از آن عبور کند، ندارد.
تاریخ :	نام و نام خانوادگی مشاهده گر :	

○ تفسیر مشاهده

در مشاهده مذکور، کودک یازده ماهه‌ای را دیدیم که با استفاده از حرکت سینه‌خیز، به طرف هدف ویژه‌ای در حرکت است. روی زمین قرار دارد و با چند نوع وسیله بازی در اطراف خود، در حال بازی است. کودک با چهار دست و پا راه رفتن، به اکتشاف می‌رسد و حتی افتادن ساده یک شیء به طور تصادفی می‌تواند برای او به صورت تجربه یادگیری درآید. او برای راه رفتن تلاش زیادی می‌کند، با گام‌های لرزان بلند شده و سپس می‌افتد ولی به عمل خود ادامه می‌دهد. در این سن کودکان با دراز کردن دست‌های خود به طرف بزرگ‌ترها، از آن‌ها تقاضا می‌کنند تا او را در بغل گرفته، بلند کنند. «بای بای کردن»، «دالی» و یا «با دست بوسه فرستادن» از فعالیت‌های مورد علاقه آن‌هاست. بعضی کودکان در آستانه یک‌سالگی چند کلمه را می‌توانند به زبان بیاورند. بسیاری از آن‌ها معانی کلمات را درک می‌کنند. به اعضای بدن خود مانند چشم، بینی و غیره اشاره می‌کنند. میزان و وسعت درک کودکان به عوامل بسیار، هم‌چون توجه و علاقه بزرگ‌ترها و نوع زندگی والدین و تشویق و ترغیب آن‌ها بستگی دارد. به نظر می‌رسد وسایل مختلف، به‌ویژه ظرف و ظروف آشپزخانه، برای کودکان این سن، محرکات جالبی باشند. زیرا هیچ وسیله یا حتی اسباب‌بازی گران‌قیمتی، به اندازه وسایل آشپزخانه او را جلب نمی‌کند.

البته از نقش تقلید و همانندسازی با بزرگ‌ترها نیز نباید غافل شد و به‌طور کلی می‌توان گفت کودکان از حدود ۶ ماهگی در حال تکمیل الگوهای رفتاری – حرکتی خود هستند.

○ فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان

۱. کودک یک‌ساله‌ای را در حال غذا خوردن مورد مشاهده قرار دهید. تمام اعمال او را در این هنگام (چگونگی حرکات دست‌ها، استفاده از وسایلی مانند قاشق و...) به‌طور دقیق به‌ثبت برسانید. نتیجه را در کلاس گزارش دهید. سعی کنید با توجه به قابلیت‌های کودکان در این سن، گزارش خود را تفسیر نمایید.

۲. تعدادی وسایل آشپزخانه مانند، کاسه، بشقاب، قابلمه، قاشق و... تهیه کنید و کودک یک‌ساله تا چهارده ماهه‌ای را در حال بازی با وسایل، مورد مشاهده قرار دهید.

ترتیبی دهید که محیط آرام و امن باشد. وسایل شکستنی و نوک‌تیز نباشند. تمام اعمال کودک و نیز حالات رفتاری، شادی و واکنش‌های او را مورد مشاهده قرار

داده، به ثبت رسانید. نتیجه را در کلاس به همراه تفسیر خود گزارش دهید.

۳. در جلوی دید کودک چهارده ماهه و یا در همین حدود، به انجام کاری چون نوشتن، گذاشتن مکعب‌ها روی یک دیگر، روزنامه خواندن و خط‌خطی کردن با مداد روی کاغذ و یا اعمال دیگری از این نوع مشغول شوید. واکنش‌های کودک و میزان تقلید و استفاده او از وسایل را یادداشت کرده، تفسیر نمایید. نتیجه را در کلاس گزارش داده، با هنرآموز و دیگر هنجریان به بحث بپردازید.

○ مشاهده کودکان نوپا^۱

از حدود یک تا سه سالگی، کودکان در دوره‌ای زندگی می‌کنند که معمولاً بدان «دوره نوپایی» گفته می‌شود.

زمانی که کودک ایستادن را فرا می‌گیرد و به اطراف حرکت می‌کند و موقعیت ایستاده را ترجیح می‌دهد و از آن برای بیش‌تر فعالیت‌هایش کمک می‌گیرد خصوصیات او مرحله جدیدی از رشد را نشان می‌دهد. مهارت‌های کلامی پیشرفت می‌کند. او می‌تواند بدین وسیله نیازها و تمایلات خود را به دیگران بفهماند. در این دوره با توجه به این که کودک می‌تواند خواسته و اراده خود را به نحو خوبی به کار گیرد، از نظر همه متخصصان از مرحله قبلی متمایز است و قابلیت‌های بسیار خوبی دارد.

مشاهده کودکان نوپا تجربه‌ای ارزنده و لذت‌بخش است و رشد هر کودک نسبت به کودک دیگر تا حد زیادی متفاوت است. در این قسمت، رفتار کودکان نوپا را مانند سنین قبل ماه به ماه بررسی خواهیم کرد، بلکه به ذکر نمونه‌های رفتاری، حرکتی، کلامی و اجتماعی آن‌ها خواهیم پرداخت. از مشاهده کودکان نوپا، به واقعیت‌های زیادی پی می‌بریم که جالب و خاص خود آن‌هاست.